

ΤΟ "ΛΑΪΚΟ", ΤΡΑΓΟΥΔΙ

Ἐνάμεσα στὰ θέματα πού ἀπασχολοῦν τὴν σύγχρονη ἑλληνικὴ μουσικὴ ἡ ὁποία σιγά-σιγά πάει νὰ σπάσει αὐτὰ πού θεωροῦσε ὡς τὰ καθάρως ἑλληνικὰ πλαίσια καὶ νὰ ταυτισθῆ μετὰ τὴν παγκόσμιον μουσικὴ ἀκολουθώντας τὰ μεγάλα σύγχρονα ρεύματα, ὑπάρχει κι' ἕνα θέμα καθαρῶς ἑλληνικό: τὸ θέμα τοῦ λαϊκοῦ καὶ εἰδικότερα τοῦ ρεμπέτικοῦ τραγουδιοῦ, πού κερδίζει συνεχῶς ἐξάφοδες ἐκτοπιζόντας τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἢ τὸ παλιὸ ἑλαφρὸ ἑλληνικὸ τραγούδι καὶ τείνει νὰ εἰσχωρήσῃ ἀκόμη καὶ στὴ σοβαρὴ ἑλληνικὴ μουσικὴ, ἐκεῖ ὅπου ὡς σήμερα βασιλεῦσε ἀπόλυτα σχεδὸν τὸ δημοτικὸ μοτίβο. Κάθε τόσο ἀκούονται διαμαρτυρίες γεμάτες ἰσρὴ ἀγανάκτηση ἐναντίον τῆς «μπουζουκομουσικῆς» ἢ ὅποια κατηγορεῖται ὅτι ἔφερε τὴν κατὰπτωση τοῦ γνησίου μουσικοῦ αἰσθηματος τοῦ λαοῦ, ἀλλοιώνοντας καὶ καταστρέφοντας τὴν ἀγνὴ παράδοση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὅτι διαφθίρει τὰ χρῆστα ἤθη τῆς νεολαίας καὶ ζητεῖται «νὰ ἐφαρμοσθοῦν οἱ ἄγραφοι νόμοι πού ὑπάρχουν γιὰ τὴν προστασία τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομίας» νὰ ἀπαγορευθῆ ἑληλαθῆ τὸ ρεμπέτικο τραγούδι, νὰ καταστραποῦν οἱ δίσκοι του, νὰ ἐξοστρακισθῆ ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο καὶ ἀκόμη καὶ νὰ συσταθῆ μία εἰδικὴ ἐπιτροπὴ πού νὰ ἐλέγχει τὴν παραγωγὴ τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ διαμαρτυρίες αὐτές, μεμονωμένες στὴν ἀρχή, προσέλαβαν πρὸ καιροῦ κῆπος πῶς ἐπίσημον χαρακτῆρα δταν διατυπώθηκαν ἀπὸ μουσικοὺς ἀλλόθους καὶ ἔφτασαν ὡς τὰ ἀνώτερα πνευματικὰ ἰδρύματα.

Ὅλη δμως αὐτὴ ἡ κίνηση γύρω ἀπὸ τὸ ρεμπέτικο τραγούδι δὲν φαίνεται καὶ τόσο ξεκάθαρη. Οἱ περισσότερες διαμαρτυρίες καὶ κατηγορίες εἶναι ἠθικολογικοῦ περιεχομένου καὶ ἀβέλητα διερωτᾶται κανεὶς ἂν σ' αὐτὴ τὴν ἐποχὴ τῆς πλῆρους ἀουδοσίας τοῦ πνεύματος, τῆς τέχνης καὶ τῆς ἐπιστήμης ξαναγεννηθῆκε ἑσπνικά σ' αὐτὸ τὸν τόπο τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Σπάρτης ὅπου οἱ νόμοι τῆς μουσικῆς κατωρῶντο ἀπὸ τὴν πολιτεία ἢ ὁποία γνωρίζοντας τὴν ἐπίδραση τῆς μουσικῆς στὸ ἦθος τῶν πολιτῶν κρατοῦσε τὴν μουσικὴ τῆς πολιτείας μακριὰ ἀπὸ ξένες ἐπιδράσεις καὶ κατεδικάζε τούς νεωτερισμοὺς πού θὰ μπορούσαν νὰ ἀλλοιώσουν τὸν χαρακτῆρα τῆς. Ὑπάρχει δμως καὶ μία λεπτομέρεια πού μᾶς ξαναφέρει ἐν πλῆρει ἐκστῶ ἀλῶνι: τὸ γεγονός ὅτι ἡ πολεμικὴ κατὰ τὸ μπουζουκιοῦ γίνεται καὶ νὰ προστατέη τὰ ἐπαγγελματικὰ συμφέροντα ἐκτοπιζόντων ἀνθρώπων μουσικῶν καὶ διερωτᾶται τότε κανεὶς ἂν πρόκειται πράγματι γιὰ καθαρῶς ἠθικολογικὸ ζήτημα πού παρουσιάζει γενικότερο ἐνδιαφέρον ἢ ἀπλῶς γιὰ ἕνα ζήτημα ἐπαγγελματικὸ πού δὲν μπορεῖ νὰ ἐνδιαφῆρῃ παρὰ μία ὀρισμένη τάξη ἐπαγγελματιῶν.

Ἐκείνο λοιπὸν πού προτεῖται εἶναι νὰ τοποθετησῶμε σωστὰ τὸ ζήτημα τοῦ ρεμπέτικοῦ τραγουδιοῦ. Καὶ πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ παραμερίσωμε τὴν ἐπαγγελματικὴ πλευρὰ τοῦ ζητήματος γιατί εἶναι ἀπόλυτως ἀπαράδεκτο νὰ ἐξετάζονται ζητήματα καθαρῶς καλλιτεχνικά μῆσα ἀπὸ ἕνα πρῶμα ἐπαγγελματικὸ. Ἄν τὸ ρεμπέτικο τραγούδι ἀποτελεῖσε στοιχεῖο πρῶδου γιὰ τὴν εὐαλληνικὴ μουσικὴ θὰ ἦταν καὶ ἀντικαλλιτεχνικό ἀλλὰ καὶ μάταιο τὸ νὰ θέλωμε νὰ τὸ πολε-

μῶσωμε γιὰ νὰ προστατέσωμε τὰ συμφέροντα μιᾶς τάξης ἐπαγγελματιῶν ὅσο συμπαθῆς κι' ἂν εἶναι αὐτὴ. Ὅταν μία ταυροφορῆα ἢ ὁποία γίνεται ἐν ὄνοματι τῆς τέχνης καὶ τῆς ἠθικῆς κινηθῆ ἀπὸ ἐλαττήρια ἐπαγγελματικά, ἐπόμενον εἶναι νὰ μὴ πειθῆ γιὸ τὴν εἰλικρίνεια τῆς. Γι' αὐτὸ, ἡ τοποθέτηση τοῦ ζητήματος σὲ βῆσι ἐπαγγελματικὴ ἦταν ἀστοχὴ. Τὸ ζήτημα τοῦ ρεμπέτικοῦ τραγουδιοῦ πού εἶναι σήμερα μία πραγματικότης—μᾶθρη πραγματικότης, θὰ μπορούσε νὰ πη κανεὶς, ἀλλὰ πάντως μία πραγματικότης—εἶναι ἕνα ζήτημα πολὺ πῶς πολὺπλοκο καὶ ἡ συνέπειες τῆς ἐξάπλωσῆς του δὲν θίγουν μονάχα μερικὲς ἑκατοντάδες ἐπαγγελματιῶν μουσικῶν ἀλλὰ λίγο-πολὸ ἄλους μᾶς ἀφοῦ οἱ μᾶς εἶτε ἐκούσιως εἶτε ἀκούσιως ἀκοῦμε τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ δεχόμαστε τὴν ἐπίδρασή του.

Οἱ περισσότερες ἐπιθέσεις κατὰ τὸ ρεμπέτικο τραγούδι, πού τιμᾶται ὥρα μετὸν τίτλο τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ, γίνονται ὅπως εἶπαμε, ἐν ὄνοματι τῆς ἠθικῆς. Τὸ ρεμπέτικο κατηγορεῖται κυρίως ὡς ἄσπονο καὶ ἀναφέρονται χαρακτηριστικὰ ὀρισμένοι στίχοι πού σοκάρουν, ὅπως τὰ περὶ «γάτων στὴν παράτσα» κ.τ.λ. Καὶ τότε τίθεται ἄμεσως τὸ ἐρώτημα ἂν ἡ πολεμικὴ κατὰ τὸ ρεμπέτικο στρέφεται κατὰ τοῦ μουσικοῦ μέρους ἢ μᾶλλον κατὰ τοῦ ποιητικοῦ—ἄς ποῦμε—μέρους, ὅποτε τὸ πρόβλημα περιορίζεται καὶ οἱ εὐθύνες δὲν βαρύνουν τοὺς μουσουργοὺς ἀλλὰ τούς στιχοπλόκους τῶν τραγουδιῶν αὐτῶν. Ἄν ὑπόθεσωμε δηλαδὴ ὅτι πάνω στὸ σκοπὸ τῶν «γάτων στὴν παράτσα» ταιριάζαμε στίχους πού νὰ λένε γιὰ «ἐσπασμοὺς τῶν ἀγγέλων πρὸς τὰ ἄστρα» θὰ ἔκανε ὄραγε τὸ τραγούδι αὐτὸ νὰ εἶναι ἀνήθικο καὶ θὰ γινόταν τότε ἡ ὑψηλότερη ἐκφραση τοῦ ἐρωτικοῦ αἰσθηματος «ἀ λά Οὐγκώ», ἢ μήπως τὸ τραγούδι θὰ παρέμεινε ἀνήθικο λόγῳ τοῦ ἦθους τῆς μουσικῆς; Πρέπει λοιπὸν νὰ διαχωρίσωμε τὶς εὐθύνες τοῦ ποιητῆ ἀπὸ τὶς εὐθύνες τοῦ μουσουργοῦ καὶ νὰ ἐξετάσωμε τὸ θέμα χωριστὰ γιὰ τὸ ποιητικὸ μέρος καὶ χωριστὰ γιὰ τὸ μουσικὸ μέρος ἀφοῦ γνωρίζομε ὅτι στὸ τραγούδι συνεργάζονται δύο τέχνες διαφορετικῆς—ἀνεξάρτητης μάλιστα σήμερα—πού ἡ κάθε μία ἔχει τοὺς δικούς της νόμους καὶ δυνεῖ μῆσα μᾶς διαφορετικῆς χορδῆς.

Στὶς ἐπιθέσεις κατὰ τὸ ρεμπέτικο τραγούδι παρατηροῦμε τοῦτο τὸ περίεργο: ὅτι ἐνῶ ὁ κυριώτερος στόχος—συχνὰ ὁ μοναδικὸς στόχος—εἶναι τὸ λογοτεχνικὸ μέρος τοῦ τραγουδιοῦ τὸ ὁποῖον καταγγέλλεται ὡς ἄσπονο, οἱ ἐπιθέσεις αὐτές δὲν ξεκινοῦν ἀπὸ τούς λογοτεχνικοὺς, ἀλλὰ ἀπὸ τούς μουσικοὺς κύκλους. Ἐτσι οἱ μουσικοὶ ἐμφανίζονται καταπατόντες ἕνα οὐκ ὀρεπα ἐνῶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶα οἱ λογοτεχνικοὶ φαίνονται νὰ ἀναφοροῦν γιὰ τὸ θέμα ἢ τὸ ἀγνοοῦν. Τὸ πῶς λογικὸ θὰ ἦταν νὰ γίνῃ μία συντονισμένη ἐπίθεση ἐκ μέρους τῶν λογοτεχνικῶν ἀλλόθων ἀπὸ τὴν μία μερὶα, πού νὰ ἐξῆ ὡς στόχο ἀποκλειστικὰ τὸ λογοτεχνικὸ μέρος τοῦ ρεμπέτικοῦ τραγουδιοῦ, καὶ τῶν μουσικῶν ἀλλόθων ἀπὸ τὴν ἄλλη μερὶα, πού νὰ ἐξῆ ὡς ἀποκλειστικὸ στόχο τὸ μουσικὸ μῆρος.

Ἄλλὰ, ὅπως εἶπαμε, οἱ λογοτεχνικοὶ οὐλόγοι καὶ ὀμάδες σιγοῦν. Καὶ δὲν ἔχουν ἄδικο. Γιατὶ ποτέ δὲν

μπορούν ν' αναλάβουν μία σταυροφορία κατά τού άσμενου οί λογοτέχνες όταν γνωρίζουν ότι ποτέ σχεδόν δέν έλειψε αυτό από την λογοτεχνία. Τό άσμενο δέν είναι άπαραίτητος κακό και άρκαί νά αναφέρουμε χαρακτηριστικά τίς κωμωδίες τού 'Αριστοφάνη γιά νά πεισοθούμε ότι τό άσμενο μπορεί νά γίνη και μεγάλη τέχνη. 'Επί πλέον, οί λογοτέχνες γνωρίζουν πόσο επικίνδονο είναι νά ζητήται, και μάλιστα από τούς ίδιους τούς λογοτέχνες και καλλιτέχνες, ή επέμβαση τής πολιτείας σέ ζητήματα πνευματικά και καλλιτεχνικά. Μιά σταυροφορία κατά τού άσμενου θα μάς άδηρούσε πολύ μακριά και είναι άδύνατο νά προβλέψουμε τίς συνέπειές τής. Καί είναι τούλάχιστον περίεργο σέ μία έποχή όπου τό άσμενο, ή αυτό πού λέγεται άσμενο, τό συναντούμε σέ κάθε σχεδόν έκδήλωση τής ζωής και τής τέχνης νά θέλωμε νά τό έξοστρακίσουμε μονάχα από τό λαϊκό τραγούδι. Πρέπει άκόμη νά προσθέσουμε ότι είναι άδικο νά φορτώνονται στό ρεμπέτικο τραγούδι όλες οί εθόνες γιά τήν εισαγωγή τού άσμενου στό λαϊκό τραγούδι. Τό άσμενο εισήχθη πολύ πριν έμφανισθί τό ρεμπέτικο τραγούδι και είχε νόμιμα έγκατασταθί στό έλαφρό θέατρο (όπερέττα, έπιθεώρηση, βαριετέ) από τόν καιρό τού πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Καί γιά νά καταλήξουμε πάνω στό θέμα τού ποιητικού μέρους τού ρεμπέτικου τραγουδιού, πρέπει νά προσδεχθούμε ότι κακό δέν είναι τόσο τό άσμενο όσο τό φτηνό. Γιατί είναι άλήθεια ότι όλη αυτή ή ποίηση πού παράγεται σέ βιομηχανικό ρυθμό γιά νά έπενδυθί μέ μουσική νά νά τραγουδηθί από τό λαό είναι φτηνή, φτηνότερη είτε άσμενη είναι είτε αίσθηματική. Καί κατά τούτο φαίνεται νά βαρύνουν οί εθόνες τών μουσουργών τών λαϊκών τραγουδιών έφ' όσον αυτός είναι πού εκλέγει τά ποιήματα πού μελοποιεί. Οί μουσουργοί τής παλιής 'Αθήνας μελοποιούσαν ποιήματα εκλεκτών ποιητών πού είχαν άπήχηση σέ πλατεία στρώματα τού λαού. 'Ισως νά μήν ήταν ή μεγάλη ποίηση, είχαν όμως κάποια εγγύεια και κάποια τεχνική τού στίχου. Δέν ήταν φτηνά στιχογραφήματα πού έδιδαν στόν μουσουργό άπλως ένα καμβά γιά νά σχεδιάσει μία μελωδία. Ποιάς όμως σύγχρονος μουσουργός θα έπιχειρούσε νά φτιάξει λαϊκό τραγούδι προσφεύγοντας στην σύγχρονη σοβαρή ποίηση; 'Η σύγχρονη ποίηση έχει χάσει κάθε έπαφή μέ τό ευρύ κοινό και άφοδ ο σύγχρονος ποιητής δέν γράφει λαϊκά ποιήματα ποιότητας—καί λαϊκό ποιήμα ένοούμε άκόμη και τήν 'Εανθούλα τού Σολωμού—μοιραία ο σύγχρονος μουσουργός πού θέλει νά μιλήσθι στό πλάθθι θα προσφύγη σέ στιχογράφους κατασκευάσματα τής κατωτάτης ποιότητας άλλά άπωσθήποτε προστά στό—ευρύ κοινό. Τό πρώτο συνεπές βήμα πρής τήν κατάπτωση τού λαϊκού τραγουδιού έγινε μέ τήν άποξένωση τού πραγματικού ποιητή από τό ευρύ κοινό.

Τό δεύτερο βήμα έγινε μέ τήν άποξένωση τού πραγματικού μουσουργού από τό ευρύ κοινό. Καί φθάνουμε έτσι στό μουσικό μέρος τού λαϊκού τραγουδιού, αυτό πού είναι τίς άρμόδιότητες τών μουσικών και πού έπρεπε νά συγκεντρώσθι άποκλειστικά τό ένδιαφέρον τους. Είναι άσμενο τό λαϊκό μοτίβο, ή ρεμπέτικη μελωδία

και γενικότερα είναι έπιβλαβής ή μουσική τού μουσικού στην άνάπτυξη τού μουσικού αίσθηματος; Τό θέμα είναι έξαιρετικά πολύπλοκο και θα ήταν άδικο νά τό περιορίσουμε στό ρεμπέτικο τραγούδι.

'Η μουσική είναι ή τέχνη πού έχει τήν πύ μυστηριώδη και συνεισώς τήν πύ βαθειά άπήχηση στόν ψυχικό κόσμο τού ανθρώπου και, άν ή έπίδραση τής στό ήθος τού είναι ένα θέμα πού μελετήθηκε από τούς άρχαίους 'Ελληνες φιλοσόφους άδικως μελετήθηκε και από τόν Κομφούκιο και τούς μαθητές του στην άρχαία Κίνα, όστόσο άλάχιστοι και έντελώς άκαδημαϊκά άπασχολήσε τούς σύγχρονους φιλοσόφους και μουσικολόγους. Γενικά, ή έπίδραση τής μουσικής είναι ένα θέμα πού παραμένει άκόμη έντελώς άνεξερευνητό και είναι τούλάχιστον παράδοξο νά θέλωμε νά άρχίσουμε τήν έξερεύνηση από τό ρεμπέτικο τραγούδι. Δέν μπορούμε νά ξεζώρουμε άν ώρισμένες τάσεις στή σοβαρή μουσική είναι λιγότερο έπιβλαβείς από άλλες πού παρουσιάζονται χωρίς αξιώσεις ύψηλής τέχνης και κανείς δέν μπορεί νά ύποστηρίξει άπέθουνα ότι ή μουσική τού Ξένιπεργκ λ.χ. έχει λιγότερο διαβρωτική έπίδραση στην ψυχή μας από τό ρεμπέτικο. 'Αν λοβώμε ύπ' όψην πόσο καταστρεπτική και τραγική κομμά φορά έπίδραση είχαν ώρισμένα άριστουργήματα τής λογοτεχνίας ή μεγάλα φιλοσοφικά έργα, όπως ο Βέρθερος τού Γκαίτε λ.χ. πού έκανε πολλούς νέους νά μιμηθόν τόν παράδειγμα τού ήρωα τού μεγίστου Γερμανού ποιητή ή ό Ζαροτσούτρας τού Νίτσε, γιά νά αναφέρωμε δύο χαρακτηριστικά άλλα όχι μονοδικά παραδείγματα τών συνεπειών πού μπορεί νά έχη ένα λογοτεχνικό έργο στούς ανθρώπους, μπορούμε νά φανταστούμε πόσο καταστρεπτικότερες συνέπειες μπορεί νά έχουν ώρισμένα έργα μουσικής, άκόμη και έκείνης, ίδίως άάλιστα εκείνης, πού παρουσιάζεται μέ αξιώσεις ύψηλής τέχνης, άφοδ γνωρίζουμε πόσο βαθύτερη είναι ή έπίδραση τής μουσικής.

Βέβαια ή έπίδραση τής σοβαρής μουσικής περιορίζεται σ' ένα στενό κύκλο, ο οποίος στενεύει συνεχώς περισσότερο, έκείνων πού είναι εις θέαν νά τήν καταλάβουν, ένδ άντιθέτως ή λαϊκή μουσική άπευθύνεται στις μεγάλες μάζες και κατά τούτο ή έπίδραση τής είναι πύ επικίνδυνη. 'Αν περιοριστούμε τώρα στην λαϊκή μουσική, ή λέγοντας 'ελαϊκή' έννοούμε έδώ τήν μουσική πού άπευθύνεται και έχει άπήχηση στό μεγάλη πλθήθ, θα έπρεπε νά δοθε άν από όλη αυτή τήν έντατική βιομηχανική παραγωγή τής λαϊκής μουσικής μονάχα τό ρεμπέτικο τραγούδι διαφθείρει τό μουσικό αίσθημα τού λαού και τό ήθος του, άν δηλαδή ή μουσική τής ζούγκλας ή ή ευρωπαϊκή και έλληνοευρωπαϊκή μουσική τού κομπάρ είναι ή ιδεώδης μουσική τροφή γιά τίς μεγάλες μάζες, άφοδ άπωσθήποτε ή σοβαρή μουσική, εκεί πού έφθασε μάλιστα, είναι μία τέχνη έντελώς 'ξένη γι' αυτή. Καί διερωτάται κανείς άν είναι φρόνιμο νά ένισχυθί αυτή ή σταυροφορία κατά τό ρεμπέτικον γιά νά έκποισθί ένα κακό και νά επανέλθθι στην θέση του ένα άλλο έσως χειρότερο.

(Τό τέλος στό έπόμενο)